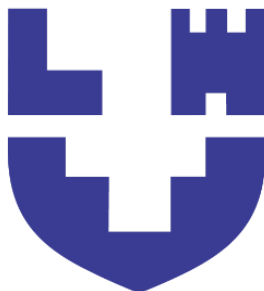

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Методичні вказівки до практичних занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми – «Соціальне забезпечення»
галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення
спеціальності – І10 Соціальна робота і консультування
денної та заочної форм навчання

Луцьк 2026

УДК 174 (07)

Е 88

До друку

Голова навчально-методичної ради факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ _____ Г.А. Герасимчук

Затверджено навчально-методичною радою факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ,
протокол № __ від «____» _____ 2026 року.

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій ЛНТУ. Директор бібліотеки _____ Н.П. Поліщук

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, протокол № ____ від «____» _____ 2026 року.

Завідувач кафедри соціогуманітарних технологій _____ О.М. Жук

Укладач: І.В. Сушик, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рецензент: О.М. Жук, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Відповідальний за випуск: О.М. Жук, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Етика та деонтологія соціального працівника [Текст] :

Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми – «Соціальне забезпечення» галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення спеціальності – П10 Соціальна робота і консультування денної та заочної форм навчання/ уклад. І.В. Сушик. Луцьк : ЛНТУ, 2026. 44 с.

Методичне видання складене відповідно до діючої програми курсу «Етика та деонтологія соціального працівника» з метою визначення завдань до практичних занять студентів та надання методичної допомоги у процесі виконання. Приведені основи теоретичного матеріалу з курсу і загальні вказівки оформлення робіт.

© Сушик І.В., 2026

ЗМІСТ

I.	Пояснювальна записка	4
II.	Структура навчальної дисципліни	6
III.	Тематика змістових модулів та методичні вказівки до практичних занять	7
<i>Змістовий модуль 1.</i>		
<i>Етика як основа професійної діяльності соціального працівника</i>		
1.	Етика як наука про мораль. Особливості функціонування моралі	7
2.	Історія розвитку етичних знань	8
3.	Основні етичні категорії у роботі соціального працівника	10
4.	Поняття та зміст професійної етики	12
5.	Місія, основні принципи та норми етики соціального працівника	13
6.	Професійні цінності та якості соціального працівника. Моральний імператив роботи.	16
7.	Моральна культура особистості та її формування	17
8.	Етика благодійництва: історія та еволюція поглядів	19
<i>Змістовий модуль 2.</i>		
<i>Деонтологічні вимоги до діяльності соціального працівника</i>		
9.	Деонтологія у соціальній роботі	21
10.	Соціально-психологічні основи роботи (консультування) соціального працівника	23
11.	Етика та психологія спілкування соціального працівника	25
12.	Етика запобігання і подолання конфліктів у роботі соціального працівника	28
13.	Прийняття етичних рішень у практиці соціальної роботи	29
14.	Етика та етикет соціальних взаємин в міжкультурному просторі	31
15.	Етико-деонтологічні вимоги роботи (консультування) різних категорій отримувачів соціальних послуг, клієнтів соціальних служб	33
IV.	Комплексне практичне індивідуальне завдання (КПЗ)	35
V.	Рекомендовані джерела інформації	37
VI.	Орієнтовний перелік питань до екзамену/заліку	42

I. Пояснювальна записка

Методичне видання до практичних занять складене на основі освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» галузі знань I Охорона здоров'я та соціальне забезпечення спеціальності 110 Соціальна робота і консультування денної та заочної форм навчання

Мета вивчення дисципліни – формування гуманістично орієнтованого професійного світогляду й відповідної етичної свідомості спеціалістів соціальної галузі; здатності зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства.

Завдання вивчення дисципліни:

- ознайомити студентів із етичними принципами як засадничими положеннями у роботі соціального працівника, спираючись на міжнародний та вітчизняний досвід;
- розглянути основні етичні концепції, етичні категорії, етичні проблеми і дилеми;
- з'ясувати місію та призначення соціального працівника;
- розглянути основні принципи, цінності та якості соціального працівника;
- показати складові формування моральної культури особистості фахівця соціальної сфери;
- навчити студентів враховувати соціально-психологічні основи роботи соціального працівника;
- формувати вміння критично мислити, ухвалювати професійні етичні рішення, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності;
- ознайомити із професійними етичними кодексами соціальних працівників та їх структурою;
- підготувати студента до роботи у міжнародному середовищі, сформувати вміння розпізнавати міжкультурні проблеми у професійній практиці;
- ознайомити студентів з деонтологічними особливостями і навичками етики консультування з різними категоріями клієнтів.

Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни.

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної діяльності соціального забезпечення або у процесі навчання, що передбачає застосування відповідних теорій та методів наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і

суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 03. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 04. Здатність планувати та управляти часом.

ЗК 05. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 10. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 12. Здатність працювати в команді.

ЗК 13. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК 14. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК 15. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

ЗК 16. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 17. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК 02. Знання і розуміння законодавчої та нормативно-правової бази стосовно у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення.

СК 03. Здатність консультувати з питань соціального забезпечення різним групам населення, що опинилися у складних життєвих обставинах.

СК 05. Здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.

СК 13. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів у професійній діяльності.

Програмні результати навчання

ПР09. Виявляти готовність до взаємодії з колегами по роботі, приймати управлінські рішення в організації роботи виконавців;

ПР19. Ефективно працювати як індивідуально, так і у складі міждисциплінарної команди фахівців;

ПР20. Демонструвати уміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

На вивчення навчальної дисципліни для денної та заочної форми навчання відводиться: 150 год. / 5 кредитів кредити ECTS. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

II. Структура навчальної дисципліни

№ п/ п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
		денна форма			заочна форма		
		у тому числі			у тому числі		
		л	п	с.р.	л	п	с.р.
Змістовий модуль 1.							
Етика як основа професійної діяльності соціального працівника							
1.	Етика як наука про мораль. Особливості функціонування моралі	2	3	5	1	-	9
2.	Історія розвитку етичних знань	2	3	5	-	-	9
3.	Основні етичні категорії у роботі соціального працівника	2	3	5	-	-	9
4.	Поняття та зміст професійної етики	2	3	5	-	-	9
5.	Місія, основні принципи та норми етики соціального працівника	2	3	5	1	1	9
6.	Професійні цінності та якості соціального працівника. Моральні імперативи роботи.	2	3	5	1	1	9
7.	Моральна культура особистості та її формування	2	3	5	-	1	9
8.	Етика благодійництва: історія та еволюція поглядів	2	3	5	-	1	12
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>		16	24	40	-	4	75
Змістовий модуль 2.							
Деонтологічні вимоги до діяльності соціального працівника							
9.	Деонтологія у соціальній роботі	2	3	5		-	9
10.	Соціально-психологічні основи роботи (консультування) соціального працівника	2	3	5		-	9
11.	Етика та психологія спілкування соціального працівника	2	3	5		1	9
12.	Етика запобігання і подолання конфліктів у роботі соціального працівника	2	3	5		1	12
13.	Прийняття етичних рішень у практиці соціальної роботи	2	3	5		1	9
14.	Етика та етикет соціальних взаємин в міжкультурному просторі	2	3	5		-	9
15.	Етико-деонтологічні вимоги роботи (консультування) різних категорій отримувачів соціальних послуг, клієнтів соціальних служб	2	3	5		1	10
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>		14	21	35		4	67
Усього годин		30	45	75		8	142

III. Тематика змістових модулів та методичні вказівки до практичних занять

Змістовий модуль 1.

Етика як основа професійної діяльності соціального працівника

Практичне заняття 1.

Етика як наука про мораль. Особливості функціонування моралі

1. Сутність та структура моралі.
2. Соціальні функції моралі.
3. Етика в системі філософсько-гуманітарного знання.
4. Критерії моральності в соціальній роботі.
5. Основні завдання етики в сучасних умовах.

Ключові терміни та поняття: етика, мораль, моральність, категоричний імператив І.Канта, моральні принципи, моральний імператив.

Література:

1. *Задорожна-Княгницька Л.В. Управлінська деонтологія. Вид-во: Гельветика. 2020. 248 с.*
2. *Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування. Вид-во: Навчальна книга. 2023. 222 с.*
3. *Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.*
4. *Сушик І.В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.*

Теми рефератів

1. Специфіка та структура етичної свідомості.
2. Категоричний імператив як фундаментальний концепт етики І. Канта.
3. Моральні пошуки і самовизначення людини.
4. Мораль та глобальні проблеми сучасності.

Методичні вказівки

Приставаючи до розгляду теми, необхідно дати визначення «етики», як науки про мораль, показати її природу, сутність, специфіку, роль і місце в розвитку людини, суспільства, професії. У другому питанні зупиніться на розгляді структури етики. Детально проаналізуйте такі змістовні складові як емпіричну або описову етику; загальну теорію моралі (або філософські проблеми етики); нормативну етику; теорію морального виховання (педагогічну етику); професійну етику; історію етичної думки.

При розгляді головних соціальних функцій моралі зупиніться на функції соціалізації індивідів (гуманізуючій), світоглядній, функції гармонізації

суспільних відносин, регулятивній, оцінювальній, світоглядній (ціннісно-орієнтаційній), пізнавальній, виховній тощо. Етика належить до філософських дисциплін, оскільки вивчає не тільки стосунки між людьми, а й ставлення індивіда до світу. У даному питанні зупиніться на тлумаченні таких фундаментальних категорій етики як мораль і моральність. Перша виступає як система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють моральну поведінку людей; усвідомлення добра і зла, гідного і негідного, прекрасного і потворного у вчинках і стосунках, друга (моральність) є життєвою реалізацією цього усвідомлення.

У четвертому питанні відзначте, що до критеріїв моральності в роботі соціального працівника належать сприяння суспільному прогресу, формування високоморальної особистості, суспільна доцільність, співробітництво учасників процесу тощо. У п'ятому питанні поміркуйте над тим, що осмислення етикою змін у моральності, які відбуваються в конкретні періоди розвитку суспільства, вимагає урахування історичного характеру моральності, з'ясування причин, котрі приводять до тих чи інших змін. Поміркуйте, які завдання етики в сучасному суспільстві? Яких сфер життя вони стосуються в першу чергу? На завершення підсумуйте вивчений матеріал, давши відповіді на запропоновані запитання для самоконтролю знань.

Запитання для самоконтролю знань

1. Назвіть головні підходи у вивченні предмета етики.
2. Що є предметом етики?
3. Простежте етимологію термінів «етика» і «мораль».
4. Проаналізуйте місце моралі у сучасному світі.
5. Які сфери людського життя становлять особливий інтерес з погляду моралі? Обґрунтуйте свою точку зору.

Практичне заняття 2.

Історія розвитку етичних знань

1. Мораль у первісному суспільстві.
2. Особливості моралі в Стародавній Греції та Римі.
3. Вплив церкви на середньовічну мораль.
4. Трагування моралі в епоху Відродження та Нового часу.
5. Мораль в етичних концепціях XIX – XX століть.

Ключові терміни та поняття: мораль, евідемонізм, утилітаризм, прагматизм, гедонізм, «золоте правило моральності», калокагатія, етос.

Література:

1. *Етика. Естетика : навч. посібн. / за наук. ред. Панченко В.І. Київ : «Центр усбової літератури», 2014. 432 с.*
2. *Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування. Вид-во: Навчальна книга. 2023. 222 с.*

3. Семігіна, Т. & Столярик, О. (2025). *Нове обличчя соціальної роботи: Сучасні теорії та підходи*. Таллінн: Teadmus. <https://www.researchgate.net/publication/393631750>
4. Сушик І.В. *Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб.* Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.

Теми рефератів

1. Тальйон і табу. Стародавні кодекси моральних обов'язків.
2. Етико-політичне вчення Конфуція.
3. Етика Аристотеля як енциклопедія полісної моралі.
4. Етика католицизму.
5. Етика протестантизму.
6. Моральне вчення ісламу.
7. Етичне вчення буддизму.
8. Моральні традиції українського народу.

Методичні вказівки

Приставаючи до вивчення теми відзначте, що загальноприйнятою є періодизація, відповідно до якої виділяють етичні вчення таких історико-культурних періодів: античність та епоха еллінізму, середньовіччя, Відродження, Новий час, XIX – XX століття та сучасності. Далі зупиніться на питаннях винесених на обговорення. Так, у першому питанні з'ясуйте чи існувала мораль у первісному суспільстві, доповніть свою відповідь поясненнями термінів «тальйон», «табу», «релігія» тощо.

Епоху античності називають колискою усієї європейської культури. У історії етичної науки саме античність є початком її становлення. Готуючи друге питання розкрийте зміст трьох основних принципів античної етики, які досить тісно пов'язані між собою: космологізм, антропологізм та соціологізм. Космологізм домінує в поглядах мислителів докласичного періоду: Анаксимандр, Геракліт, Анаксагор, Демокріт та ін. Для класичного (сократівського) періоду є характерним поворот, зроблений софістами, продовжений Сократом від космологічної орієнтованості в осягненні світу й світопорядку до антропологічної спрямованості дослідження сутності людини, її місця та призначення. У вченнях Платона і Аристотеля етичні погляди соціально орієнтовані. У післякласичний період домінантним стає індивідуалізм (стоїки, епікурейці, скептики).

Європейська середньовічна етика за своїм характером – християнська. Вона сформувалася в жорстких ідейно-релігійних рамках, де практично неможливі вільнодумство та довільний пошук світоглядних орієнтирів. Основні ідеї християнської моралі розгляньте на прикладі вчення Августина Блаженного (354-430 рр.) та Фоми Аквінського (1225-1274 рр.).

Обличчям епохи Відродження, її символом та прапором стали ідеї гуманізму, які дістали своє обґрунтування в працях італійців Лоренцо Валли, Піко делла Мірандола, Нікколо Макіавеллі та Мішеля Монтеня. Відзначте, що

вцілому, епоха Відродження як перехідний період до нового типу культури й суспільства продовжила процес становлення етики.

Питання етики Нового часу розгляньте на прикладі праць епохи: Томас Гоббс «Левіафан», «Про свободу та необхідність», «Основи філософії»; Бенедикт Спіноза «Етика», «Богословсько-політичний трактат». Зупиніться на представниках французького Просвітництва XVIII ст. (Монтеск'є, Руссо, Гельвецій, Гольбах та ін.), які у своїх працях поєднали пізнання природних інтелектуальних, вольових та емоційних потенцій людини з критичним аналізом суспільних відносин. Прокоментуйте висновок про моральне виховання як спосіб формування людини, яка може бути моральною тільки в освіченому суспільстві.

За аналогією з попередніми питаннями розгляньте етику німецької класичної філософії (І.Кант, Г.В.Ф.Гегель, Л.Фейєрбах), мораль в етичних концепціях XIX – XX століть. Зробіть узагальнюючі висновки по темі.

Запитання для самоконтролю знань

1. Чи існувала мораль в первісному суспільстві?
2. Назвіть відомі вам етико-філософські вчення країн стародавнього сходу.
3. Яку назву має головний етичний твір Аристотеля, що складається з 10 книг?
4. Дайте визначення поняття «гуманізм». Етичні погляди якого з великих гуманістів вас найбільше зацікавили?
5. Прокоментуйте висловлювання: «Християнська мораль скроєна на виріст. На жаль, люди перестали рости» (Ф.Хвалібуг).

Практичне заняття 3.

Основні етичні категорії у роботі соціального працівника

1. Загальна характеристика етичних категорій.
2. Специфіка та сутність етичних категорій:
 - а) благо як вища соціальна цінність;
 - б) діалектика добра і зла як визначальна форма морального прогресу;
 - в) справедливість та рівність;
 - г) честь та гідність;
 - д) обов'язок та совість;
 - е) сенс життя, щастя, моральний ідеал;
 - ж) дружба та любов.
3. Найважливіші категорії етики соціальної роботи.

Ключові терміни та поняття: етика, мораль, моральність, моральні цінності, моральні норми, моральна свідомість, моральні відносини, структура моралі, функції моралі, етичні категорії.

Література:

1. *Етика. Естетика : навч. посібн. / за наук. ред. Панченко В.І. Київ : «Центр усбової літератури», 2014. 432 с.*

2. Семигіна Т. *Сучасна соціальна робота*. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
3. Семигіна, Т. & Столярик, О. (2025). *Нове обличчя соціальної роботи: Сучасні теорії та підходи*. Таллінн: Teadmus. <https://www.researchgate.net/publication/393631750>
4. Сушик І.В. *Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб.* Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.

Теми рефератів

1. Милосердя як основоположна категорія християнської етики.
2. Ціннісний і нормативний характер категорій етики.
3. Зміст категорій «добро» і «зло».
4. Зміст категорії «моральний вибір».
5. Зміст категорії «справедливість».
6. Зміст категорії «моральний ідеал».

Методичні вказівки

Етика як наука має свій понятійний апарат. Це поняття, які відображають суть моральних відносин у суспільстві. Вони об'єктивні за змістом та суб'єктивні за формою. З точки зору класифікації серед учених існують розбіжності. Найбільш поширеним є поділ категорій етики на структурні та субстанційні.

До етичних категорій належать «добро» і «зло», «обов'язок» і «совість», «честь» і «гідність», «справедливість» і «відповідальність», «моральний вибір» і «моральний конфлікт», «сенс життя» і «щастя», «товариськість», «дружба», «любов» тощо.

До вищих соціальних цінностей відносять поняття «благо». Благо є загальним поняттям для позначення позитивної цінності предметів і явищ у співставленні з загальнолюдськими цінностями. З точки зору вчених історично це поняття є одним з найперших. Нині широко поширене поняття благодійності, під яким розуміють благодійності, під яким розуміють дії, спрямовані на благо іншої людини чи спільноти (безкорисні альтруїстичні).

Добро і зло розуміють як діалектично пов'язані між собою поняття, що забезпечують моральний прогрес. Добро – одне з найбільш загальних понять моралі і категорій етики, яке виражає позитивне моральне значення явищ суспільного життя в їх співвідношенні з моральними ідеалами. Добродійність – поняття, яке слугує узагальненою характеристикою позитивних стійких моральних якостей особистості (це діяльна форма засвоєння добра). Зло – це те, що гальмує, заважає задоволенню інтересів людини і людства в площині ствердження моральних ідеалів. Зло – одне із основних понять моральної свідомості і етична категорія, що означає негативні сторони дійсності, діяльності людей і відносин між ними. Воно протилежне добру.

За аналогією з наведеними вище категоріями поміркуйте над змістом таких понять як «справедливість», «рівність», «честь», «гідність», «обов'язок», «совість», «сенс життя», «щастя», «моральний ідеал», «дружба», «любов» тощо.

На завершення теми спробуйте скласти перелік найважливіших етичних категорій, необхідних для роботи соціального працівника. Відповідь аргументуйте.

Запитання для самоконтролю знань

1. Чому добро і зло розуміють як діалектично пов'язані між собою поняття?
2. Перелічіть найважливіші категорії етики соціальної роботи.
3. Який зміст Ви вкладаєте в категорію «гідність»?
4. Чому поняття «блага» відносять до вищих соціальних цінностей?
5. Чи важко відшукати «моральний ідеал»? Наведіть приклади різних епох.

Практичне заняття 4.

Поняття та зміст професійної етики

1. Виникнення і призначення професійної етики.
2. Види професійної етики. Професійні кодекси.
3. Етика та деонтологія як складові підготовки соціального працівника.
4. Функції професійної етики.
5. Основні поняття професійної етики. Професійні навички.

Ключові терміни та поняття: етика, професійна етика, професійні якості, професійний ріст, уміння, навички, професійні компетентності, професіограма, професійне вигорання, професійна деформація, психокорекція.

Література:

1. Миколюк С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Humanitas*. 2023. № 6. С. 31–36.
2. Семігіна Т. Престижність соціальної роботи як соціально сконструйований феномен: огляд підходів та практик. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень. *Чернігів*, 2025. С. 129–138.
3. Семігіна, Т. (2025). Етичні стандарти та кодекси у соціальній роботі: міжнародний і національний контекст. *Social Work and Education*, 12(3), 522–539. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.19>
4. Семігіна Т.В. (2026) Глобальні стандарти підготовки соціальних працівників як ідеалістичне бачення розвитку освіти із соціальної роботи. *Вінниця: Європейська наукова платформа*, 2021. С. 75-84. DOI: <https://doi.org/10.36074/rodmmrffssn.ed-1.07>

Теми рефератів

1. Вимоги до професійних якостей соціального працівника.
2. Європейські та міжнародні стандарти роботи соціального працівника.
3. Професійні уміння, якості, навички, здібності соціального працівника.
4. Деформації професійної свідомості: шляхи подолання.
5. Синдром професійного вигорання: як зберегти психоемоційне здоров'я.

Методичні вказівки

Перше питання розпочніть із з'ясування умов виникнення і призначення професійної етики. Відзначте, що професійна етика – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків.

У другому питанні назвіть різновиди професійної етики. Зазначте, що професійна (функціонально-диференційована, рольова) етика відноситься до кодексу поведінки, яким керуються і приймають рішення в різних професійних ролях. Дайте визначення поняттю «професійний кодекс», поміркуюте, які професії найпершими відчули потребу написання професійних кодексів.

Далі зупиніться на тлумаченні терміна «деонтологія», покажіть деонтологічні вимоги до підготовки соціального працівника. Окремо розгляньте функції професійної етики. Наступне питання передбачає знайомство з основними поняттями професійної етики, які являють собою конкретизацію більш загальних, широких понять загальнолюдської моралі стосовно до умов певного виду діяльності. Зупиніться на характеристиці таких понять як професійний обов'язок, професійна культура, професійна мораль, професійна компетентність, професійна культура, професійний такт, професійна таємниця тощо.

Ознайомтеся із поняттям «етичні дилеми», поцікавтеся, в яких професіях і чому вони найчастіше виникають. Відмітьте, що професійні дилеми можуть виявляти розбіжності між професійними стандартами та особистими переконаннями. Обґрунтуйте взаємозв'язок професійних дилем, принципів і цінностей. Останні розгляньте як основу принципів і як критерій вирішення професійних дилем. Проаналізуйте фактори (фізіологічні, психологічні, економічні, соціальні), які сприяють професійній деформації. Завершіть питання переліком факторів, що сприяють синдрому професійного вигорання.

Запитання для самоконтролю знань

1. З якою метою складають професійні кодекси?
2. Назвіть критерії, за якими визначають професійні якості соціального працівника?
3. Що таке професійний ріст?
4. Поясніть поняття «професійна деформація», «професійне вигорання»?
5. Знайдіть спільне і відмінне в обітницях соціальних працівників різних країн.

Практичне заняття 5.

Місія, основні принципи та норми етики соціального працівника

1. Поняття місії соціального працівника та професійного призначення.
2. Міжнародні та вітчизняні принципи етики соціальної роботи.
3. Професійно-етичний кодекс соціального працівника та його функції.

4. Толерантність у діяльності соціального працівника. «Декларація принципів толерантності».

Ключові терміни та поняття: етика, місія, професійне призначення, етичні принципи, Міжнародна федерація соціальних працівників, Міжнародна Асоціація шкіл соціальної роботи, «Глобальна декларація етичних принципів соціальної роботи», «Декларація принципів толерантності».

Література:

1. Семигіна Т. *Престижність соціальної роботи як соціально сконструйований феномен: огляд підходів та практик. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень.* Чернівці, 2025. С. 129–138.
2. Семигіна, Т. (2025). Етичні стандарти та кодекси у соціальній роботі: міжнародний і національний контекст. *Social Work and Education*, 12(3), 522–539. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.19>
3. Семигіна Т.В. (2026) Глобальні стандарти підготовки соціальних працівників як ідеалістичне бачення розвитку освіти із соціальної роботи. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 75-84. DOI: <https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.07>
4. Сушик І. В., Орищин Надія. *Міжнародні етичні кодекси в роботі соціального працівника. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності».* Луцьк, ЛНТУ, 2022. С. 28-32.
5. Soroka, O. (2017). *Management competence of the social sphere specialists. on the question of terminology Social Work and Education, Vol. 4, No. 1., pp. 82-92.*
6. *The Code of Ethics for Social Work/ British Association of Social Workers. 2012. URL: http://cdn.basw.co.uk/upload/basw_1123_15-7.pdf*

Теми рефератів

1. Порівняльний аналіз професійно-етичних кодексів соціальних працівників різних країн світу.
2. Спільне і відмінне в обітницях соціальних працівників різних країн світу.
3. «Глобальна декларація етичних принципів соціальної роботи»: зміст та основні положення.

Методичні вказівки

У першому питанні на основі опрацьованої літератури постарайтесь сформулювати місію соціального працівника. Відзначте, що соціальний працівник, який усвідомлено обрав свій фах, вже розуміє місію і професійне призначення. Свій успіх у професії він бачить у допомозі людям, які з різних причин опинилися в складних життєвих обставинах, в облагородженні світу людей, наповненні його позитивними емоціями.

Друге питання передбачає опрацювання документів: «Міжнародної Декларації етичних принципів соціальної роботи», в якій подано етичні

принципи професії соціального працівника, окреслено проблемні галузі, рекомендовано загальні методи розв'язання етичних проблем та «Міжнародного етичного стандарту соціальних працівників», який базується на положеннях «Міжнародного Морального кодексу професійних соціальних працівників», прийнятого МФСП 1967 року. Заувагає, що визначальні етичні норми і принципи соціальної роботи викладено в праці «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», схваленій Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) 1994 року. Зверніть увагу на важливість двох складових даного документу – «Міжнародної Декларації етичних принципів соціальної роботи» та «Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників».

Відзначте, що в 2018 р. було ухвалено «Глобальну декларацію етичних принципів соціальної роботи» (Global Social Work Statement of Ethical Principles). На сьогодні співіснують два варіанти тексту – версія МФСП (Міжнародної федерації соціальних працівників) скорочена та версія МАШСР (Міжнародної Асоціації шкіл соціальної роботи) розширена. Попри незначну текстову розбіжність документів дев'ять етичних принципів мають однакове формулювання в обидвох версіях. Опрацюйте наведені документи, зупиніться на тлумаченні кожного з принципів, доведіть його суспільну важливість.

Продовжіть вивчення теми характеристикою «Професійно-етичного кодексу соціального працівника України» (проект), проаналізуйте його зміст. Відзначте, що даний документ покликаний регулювати поведінку та усі типи взаємовідносин, у які вступають соціальні працівники у процесі виконання професійних обов'язків і передбачає можливість розширення та доповнення кожної зі статей.

У третьому питанні відзначте, що слово «кодекс» в перекладі з латини означає стовбур, колоду, навощені дощечки для письма. Відповідно етичний кодекс є стандартом етичних принципів, ідеалів, навиків та практичних вмінь соціальних працівників. Він виступає певною системою контролю, формує основні принципи професійної моралі та вказує на специфіку рис особистості, що роблять її професійно придатною до діяльності в якості соціального працівника, а також висвітлює соціальні функції, які покладені на професію суспільством.

Віднайдіть та проаналізуйте головну мету, завдання, структуру та функції професійного кодексу соціального працівника. Поцікавтеся, яким органом він приймається та затверджується. Поміркуйте, яким чином етичний кодекс береже репутацію соціального працівника, чи можна його вважати завмерлим документом чи таким, що піддається зміні, чому?

На завершення теми розкрийте зміст та основні положення «Декларації принципів толерантності». Зробіть узагальнюючі висновки по всіх опрацьованих документах.

Запитання для самоконтролю знань

1. Сформулюйте місію соціального працівника.
2. Перелічіть дев'ять етичних принципів, викладених у «Глобальній декларації етичних принципів соціальної роботи».

3. Перелічіть основні завдання професійних кодексів.
4. Якими пунктами Ви б доповнили проект «Професійно-етичного кодексу соціального працівника України»?
5. Назвіть дату і місце прийняття «Декларації принципів толерантності», в чому полягає її зміст?

Практичне заняття 6.

Професійні цінності та якості соціального працівника. Моральний імператив роботи

1. Професійні цінності та їх класифікація.
2. Ціннісні орієнтації соціального працівника.
3. Професійно-етичні якості соціального працівника.

Ключові терміни та поняття: цінності, професійні цінності, моральний імператив, ціннісні орієнтації, дуалізм цінностей, моральна норма.

Література:

1. Кліманська, М. (2019). Психологічні особливості ставлення до професії соціального працівника. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології», (10). <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2010-10.%D0%9D>
2. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2019. № 1. С.70-85.
3. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
4. Сабат Надія, Сабат Наталія. Духовно-моральні цінності у професійному становленні особистості майбутнього соціального працівника. Освітні обрії. № 1(48), 2019. С. 61–65.
5. Сушик І.В., Сушик О.Г. Ціннісно-нормативна модель особистості соціального менеджера. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 березня 2023 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. С. 103–111.

Теми рефератів

1. Етична концепція моральності І.Канта.
2. Категоричний імператив та його історичні модифікації.
3. Аксиологія – наука про цінності.
4. Ціннісні орієнтації соціального працівника.
5. Основні правила компетентності фахівця.

Методичні вказівки

Заняття почніть із пояснення того, що термін «цінність» має безліч синонімів таких як гідність, користь, заслуга тощо. У філософській літературі дане поняття було введено в 60-х рр. ХХ ст. Відмітьте, що цінність не характеризує щось існуюче саме по собі, а позначає значимі для людини об'єкти, що розглядаються ним як благо, користь, задоволення та ін. Спробуйте

вибудувати ієрархію цінностей, поцікавайтесь такою галуззю філософії як аксіологія, що вивчає цінності, погляньте на важливість цінностей в житті людини з психологічної точки зору.

Відзначте, що професійно значущі цінності в соціальній роботі вказують на мету, завдання соціальних працівників у їхній професійній діяльності. Зауважте, що класифікація цінностей подається різними авторами, більшість з яких мають подібну основу. Зупиніться на поясненні таких цінностей як повага основних прав людини; почуття соціальної відповідальності; повага свободи особистості; підтримка прагнення людини до самовизначення; прагнення до соціальної справедливості; повага особистості кожного клієнта; емпатія тощо. Відзначте, що перелік цінностей соціальної роботи є невичерпним.

Виклад другого питання розпочніть із того, що ціннісні орієнтації соціального працівника є, свого роду, дороговказом у професії. Вони дають можливість фахівцеві прийняти рішення, налагодити взаємини тощо. Зупиніться на характеристичі наступних ціннісних орієнтацій соціального працівника: діловитість (практицизм); бути в курсі життя клієнта; бути гнучким; спонукати до дії тощо. Окремо розгляньте таку цінність як компетентність. Відзначте, що некомпетентна допомога завжди шкодить клієнту. Поцікавайтесь правилами компетентності. Підсумуйте матеріал короткими висновками по кожному із запропонованих запитань.

У третьому питанні зверніть увагу на те, що у соціальній роботі поряд з професійними знаннями особливу велику роль відіграють особистісно-моральні якості фахівця, які є визначальним фактором успішності та ефективності їх діяльності. Оптимальне поєднання професійних знань і навичок з високою духовно-моральною культурою фахівця є необхідною умовою його кваліфікації.

Оберіть та розгляньте певний перелік моральних та духовних якостей соціального працівника (совість, чесність, уважність і спостережливність, терпимість, тактовність, витримка і самовладання, доброта, любов до людей, самокритичність, терпіння, комунікабельність, оптимізм тощо), поясніть важливість кожної з наведених якостей у професійній діяльності, наведіть приклади.

Запитання для самоконтролю знань

1. Дайте визначення поняття «цінності». Чи змінюються вони впродовж життя, зі зміною професії?
2. Наведіть класифікацію цінностей одного з учених (на вибір).
3. Вибудуйте ієрархію цінностей соціального працівника, прокоментуйте.
4. Яку функцію виконують ціннісні орієнтації соціального працівника?
5. Як Ви розумієте поняття «дуалізм цінностей», наведіть приклади.

Практичне заняття 7.

Моральна культура особистості та її формування

1. Моральна культура особистості фахівця соціальної сфери.
2. Структура моральної свідомості особистості. Самосвідомість.
3. Моральне виховання як складова етичної свідомості.

Ключові терміни та поняття: культура, професійно-етична культура, моральна свідомість, самосвідомість, моральна норма, моральне виховання.

Література:

1. Павленко, І., & Алексєєва, О. (2024). *Особливості формування моральної свідомості студентської молоді в закладах вищої освіти. Grail of science, (39), С. 586–590.*
2. Сабат Надія, Сабат Наталія. *Духовно-моральні цінності у професійному становленні особистості майбутнього соціального працівникаю Освітні обрії. № 1(48), 2019. С. 61–65.*
3. Сушик І.В., Сушик О.Г. *Ціннісно-нормативна модель особистості соціального менеджера. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 березня 2023 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. С. 103–111.*

Теми рефератів

1. Психологія самосвідомості особистості.
2. Самосвідомість особистості і Я-концепція.
3. А.Макаренко про сутність виховного процесу. Проблеми виховання важких дітей у спадщині В.О.Сухомлинського.
4. Психологічні особливості розвитку «Я-концепції» соціального працівника.
5. Етичні імперативи соціокультурного простору.

Методичні вказівки

Вивчення теми розпочніть із того, що професія соціального працівника відноситься до соціономічних професій, які передбачають постійний контакт людина-людина, а тому потребують високого рівня моральної культури та морально-вольових якостей. Зупиніться на поясненні понять «культура», «особистісна культура», «професійна культура», «моральна культура».

У другому питанні з'ясуйте структуру моральної свідомості. Відзначте, що за своєю природою свідомість людини є цілісною, незважаючи на поділ її на етичну, наукову, політичну, релігійну, екологічну тощо. Елементом моральної свідомості є моральна норма як форма моральної вимоги, певний взірець поведінки, що відображає усталені потреби людського співжиття і відносини і має обов'язків характер. Окремо зупиніться на питанні самосвідомості. Відзначте, що самосвідомість не є вродженою характеристикою людини, вона формується проходячи такі етапи як самовідчуття, самоусвідомлення тощо.

Готуючи третє питання віднайдіть у словнику визначення поняття «моральне виховання». Відзначте, що моральне виховання є однією з важливих сторін багатогранного процесу становлення особистості, а саме: засвоєння індивідом моральних цінностей; вироблення ним моральних якостей, здатності орієнтуватися на ідеал, жити згідно з принципами, нормами і правилами моралі, коли переконання і уявлення про належне втілюються, в реальних вчинках і

поведінці. Потому на прикладі окремих епох продемонструйте зміст морального виховання. Наприклад, моральне виховання Древньої Греції; моральне виховання доби Середньовіччя; сучасні погляди на мораль та виховання.

Відзначте внесок у вирішення проблеми впливу моральної свідомості на поведінку людини відомих педагогів А. Макаренка і В. Сухомлинського, розкрийте зміст їх поглядів на виховання. Насамкінець підсумуйте вивчений матеріал.

Запитання для самоконтролю знань

1. Обґрунтуйте необхідність моральної культури для роботи соціального працівника.
2. Чи існує генеза професійної самосвідомості?
3. Як Ви розумієте поняття «Я-концепція» особистості?
4. У чому суть «концепції виховання» В.Сухомлинського?
5. Які поради для формування моральної свідомості соціального працівника Ви почерпнули з праць відомих педагогів В.Сухомлинського та А.Макаренка?

Практичне заняття 8.

Етика благодійництва: історія та еволюція поглядів

1. Історичні корені й традиції благодійництва у світі.
2. Благодійна діяльність в Україні в історичній ретроспективі.
3. Феномен благодійності сьогодні: за і проти. Етика філантропії.
4. Етика фандрейзингу та соціального лідерства.

Ключові терміни та поняття: благодійність, милосердя, меценатство, філантропія, фандрейзинг, краудсорсинг.

Література:

1. Бак Н.А. Приватна благодійність в Україні та можливості її активації для фінансування потреб суспільного розвитку. *Фінанси України*. 2020. № 2. С. 82-100.
2. Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи. *Збірник наукових праць*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. 57 с.
3. Етичний кодекс фандрайзерів. Інститут Професійного Фандрайзингу URL: <http://fundraiser.org.ua/pro/dokumenty-ipf/etychnyj-kodeks-fandrajzeriv/>
4. Ревко А., Чумак К. Фандрайзинг соціальних проєктів як інструмент соціального розвитку територіальних громад. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 3(23). С. 57-64.
5. Насібова О.В. Благодійність як джерело фінансових ресурсів соціального захисту населення. *Ефективна економіка*. № 10, 2020.

Теми рефератів

1. Меценатство як соціальне явище, його сутність та функції.
2. Меценати в історії України.
3. Благодійний рух в Україні кінця XIX – поч. XX ст.

4. Благодійні організації в Україні та світі.
5. Феномен краудсорсингу та його соціальні цілі.
6. Соціальні проекти, їх типологія, мета та спрямованість.

Методичні вказівки

Вивчення теми розпочніть із того, що феномен благодійності за весь час його існування трактувався по-різному і впродовж століття еволюціонував та змінював форми. Зупиніться на тлумаченні понять «миłosердя», «добродійність», «благодіяльність», «меценатство», «спонсорство». Віднайдіть пояснення кожному з них, покажіть відмінності. Далі поцікавтесь витоками благодійності. Згадайте відомий гурток давньоримського діяча Мецената, який був покровителем мистецтва. Відшукайте інші приклади благодійної поведінки у стародавній історії світу.

У другому питанні через історичну ретроспективу простежте благочинну діяльність в Україні. Зупиніться на періоді Київської Русі, відзначте роль християнства та благочинну діяльність Володимира, Ярослава Мудрого, відшукайте приклади такої діяльності. Згадайте меценатську діяльність Галицько-Волинських князів. Поцікавтесь історією меценатства Литовської доби – князів Острозьких, жінок меценаток київського походження Анастасії Гольшанської, Ганни Гойської, Раїни Ярмолинської. Продовжіть питання меценатською традицією доби Гетьманщини, що з особливою силою виявилось у діяльності гетьмана Івана Мазепи. Далі зупиніться на меценатській діяльності другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Репрезентуйте даний період діяльністю відомих на той час Терещенків, Ханенків, Симиренків та ін.

Третє питання передбачає розгорнуту дискусію на тему «Феномен благодійності сьогодні: за чи проти». Підготуйте свої аргументи для дискусії, спираючись на досвід зарубіжних країн, підприємств, окремих людей, що займаються благодійністю. Питання доповніть матеріалом про відомих філантропів світу.

Насамкінець розгляньте питання етики фандрейзингу. З'ясуйте зміст даного поняття, відзначте його новизну для України, наведіть приклади такої діяльності, поясніть, яку користь вона принесла суспільству. Зробіть короткі висновки по темі вцілому.

Запитання для самоконтролю знань

1. Дайте пояснення поняттям «благодійництво», «меценатство», «донорство», «філантропія», «фандрейзинг».
2. Назвіть відомих філантропів світу, в чому полягає етика їхньої діяльності?
3. Що таке фандрейзинг? У чому полягає етика фандрейзингу?
4. Які благодійні організації в Україні Вам відомі, чим вони займаються?

Змістовий модуль 2.

Деонтологічні вимоги до діяльності соціального працівника

Практичне заняття 9.

Деонтологія у соціальній роботі

1. Поняття деонтології. Деонтологічні вимоги у діяльності соціального працівника.
2. Професійний обов'язок та професійна повинність (зобов'язання).
3. Поняття відповідальності та професійних меж соціального працівника.
4. Професіограма та психограма соціального працівника.

Ключові терміни та поняття: деонтологія, принципи деонтології, професійний обов'язок, професійна відповідальність, професійні межі, кваліфікаційний паспорт, професіограма, психограма.

Література:

1. Ель Гуессаб, К., Білокопитов, В. (2025). Деонтологічні та етичні аспекти соціальної роботи з мігрантами, *Ввічливість, Humanitas*, 5, 32–41.
2. Задорожна-Княгницька Л.В. *Управлінська деонтологія*. Вид-во: Гельветика. 2020. 248 с.
3. Зозуляк-Случик, Р., & Радкевич, О. (2018). Деонтологія соціальної роботи як складова професійно-етичної компетенції майбутніх фахівців. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки», (3).
4. Кубрак О.В. *Етика ділового та повсякденного спілкування*. Вид-во: Навчальна книга. 2023. 222 с.
5. Синявський В.В. *Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування: метод. посібник / В.В. Синявський*. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 84 с.

Теми рефератів

1. Деонтологія як розділ етики. Принципи деонтології.
2. Деонтологія як наука про належну професійну діяльність.
3. Професіограма професії «соціальний працівник».
4. Психограма професії «соціальний працівник».
5. Психограма роботи соціального працівника, який працює з ветеранами та військовими.
6. Психограма роботи соціального працівника, який працює з дітьми та підлітками
7. Професіографія як підсумок психологічного вивчення трудової діяльності.
8. Особливості застосування категорій деонтології в різних видах соціальної роботи.

Методичні вказівки

Вивчення теми розпочніть із з'ясування терміна «деонтологія». Поцікавтесь як змінювалося значення даного терміна в історії та хто увів його у науковий вжиток. Довідайтеся, в яких сферах діяльності існують свої деонтологічні вимоги до професії, продемонструйте це на прикладі медичної деонтології, юридичної деонтології, знайдіть речі, які їх об'єднують.

Відзначте, що деонтологія соціальної роботи це комплекс професійних, правових і морально-етичних правил, що складають поняття професійного обов'язку соціального працівника. Перегляньте заняття Модуля 1, зокрема тему «Місія, основні принципи та норми етики соціального працівника» і спираючись на них сформулюйте деонтологічні вимоги соціальної роботи, що закладені у принципах.

У другому питанні зупиніться на категорії «професійний обов'язок», який розуміється як (повинність, зобов'язання і виражає моральні обов'язки спеціаліста стосовно суспільства, колег, клієнтів та їх соціального оточення. Саме моральний обов'язок є відображенням внутрішньої, моральної необхідності виконання своїх обов'язків, дотримання певної лінії поведінки. Відзначте, що свідоме виконання свого обов'язку є умовою успішної високоефективної діяльності як самого соціального працівника, так і всієї соціальної служби та інституту соціальної роботи цілому.

У третьому питанні наголосіть, що важливим питанням деонтології соціальної роботи є питання відповідальності та професійних меж. Дайте визначення, що таке відповідальність, визначте її види та рівні. Зупиніться на таких видах відповідальності як: відповідальність і обов'язок соціальною працівника перед суспільством і державою, перед професією, колективом і колегами, перед клієнтами та його близькими, перед самим собою. Розгляд питання доповніть коротким виступом про значимість професійних меж в роботі соціального працівника.

Четверте питання передбачає знайомство з професіограмою та психограмою професії соціального працівника. Зауважте, що професіограма це зразок-орієнтир, який передбачає загальний опис професійної діяльності фахівців соціальної професії. Це, свого роду, звід характеристик, своєрідний портрет соціального працівника стосовно володіння ним певних знань, навичок і умінь. Поцікавтесь кваліфікаційними вимогами до роботи соціального працівника; вимогами до його компетенцій; принципів та завдань; цінностей (використайте для цього теми Модуля 1), а також вимогами та складовими психограми професії. Доповніть та підсумуйте тему прикладами деонтологічних вимог до професії соціального працівника.

Запитання для самоконтролю знань

1. Перелічіть види відповідальності соціального працівника.
2. Що таке професійні межі, відповідь обґрунтуйте.
3. Назвіть складові професіограми соціального працівника.
4. Що таке психограма, які вимоги до професійної діяльності соціального працівника вона містить?

5. Якими є принципи деонтології?

Практичне заняття 10.

Соціально-психологічні основи роботи (консультування) соціального працівника

1. Поняття особистості. Структура психічних властивостей особистості.
2. Психофізіологічні особливості особистості (темперамент, характер).
3. Емоційно-вольові процеси і стани в роботі соціального працівника. Емоційний інтелект.
4. Основи професійної стресостійкості. Психологічна саморегуляція та самоконтроль.
5. Соціальне та психологічне консультування як складова професійної діяльності.

Ключові терміни та поняття: особистість, характер, темперамент, психотип, психологічна несумісність, психічні стани, психічні процеси, здібності, потреби, мотиви, емоції, емоційний інтелект, емоційні стани, стресостійкість.

Література:

1. Ковальова І.Б., Попова Г.В. *Основи психологічного консультування: методичні вказівки для студентів усіх форм навчання зі спеціальності психологія* / І.Б. Ковальова, Г.В. Попова. Харків: НТУ «ХПІ», 2023. 55 с.
2. Сушик І.В. *Емоційна грамотність та емоційна компетентність особистості фахівця соціальної сфери. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (13 – 14 березня 2020 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 115-118.
3. Сушик І.В., Сушик О.Г. *Морально-психологічний та психоемоційний стан організації як показник якості менеджменту. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2021. Том 3. Номер 2. С. 106-120.* <https://science.lpnu.ua/uk/smeu/vsi-vypusky/vypusk-3-nomer-2-2021>
4. Суліцький В., Швед О. *Консультування в соціальній роботі* : навч.-метод. посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

Теми рефератів

1. Психотипи людини та поняття психічної сумісності.
2. Урахування особливостей психотипів людей в професійному консультуванні.
3. Психологічні основи професійної стресостійкості.
4. Конфліктні психоемоційні стани та способи їх регуляції.
5. Візуальна психодіагностика в соціальній роботі.
6. Фрустрація як складний психічний стан.

Методичні вказівки

Пропонована до вивчення тема вимагає залучення міждисциплінарних зв'язків, зокрема, знань з психології, педагогіки, конфліктології. Перше питання варто розпочати із тлумачення особистості, її структури та психічних властивостей. У двох наступних питаннях зосередьтеся на вивченні темпераменту і характеру. Відмітьте, що стійкими і притаманними людині від народження психічними властивостями є властивості темпераменту. Він є динамічною характеристикою діяльності людини, що виявляється в активності та емоційності. Розгляньте детально кожен із типів темпераменту.

Відзначте, що в діяльності соціального працівника важливо вміти розрізняти і враховувати тип темпераменту для кращого розуміння та спілкування з різними категоріями людей, вміти його діагностувати з метою визначення оптимального режиму взаємодії, встановлення психологічного контакту, обрання способів впливу на особистість. Індивідуальні відмінності людей виявляються не тільки в темпераменті, а й у характері, який набувається соціально.

Зупиніться на психофізіологічних особливостях особистості соціального працівника, до них належать психічні процеси (сприйняття, пам'ять, увага, мислення), психічні стани (втома, апатія, стрес, тривожність, депресія), увага як стан свідомості, емоційні та вольові прояви (стриманість, індіферентність, наполегливість, послідовність, імпульсивність). Зауважте, що психологічні характеристики мають відповідати вимогам до фахової діяльності соціальних працівників. Одні з них є базовими, інші – на перший погляд другорядними. Психологічна невідповідність вимогам професії особливо різко виявляється у складних ситуаціях, за необхідності мобілізації всіх особистих ресурсів для розв'язання складних, небуденних проблем.

Діяльність соціальних працівників нерідко протікає в умовах високого нервового напруження. Тому необхідно вміти управляти своїми емоціями і почуттями в цілях збереження працездатності в будь-яких умовах. Виникнення емоцій пов'язане із задоволенням чи незадоволенням потреб людини, істотно впливають на її діяльність. Зупиніться на класифікації емоцій. Відзначте, що психічний стан є загальним функціональним рівнем психіки (тонусом), на фоні якого розвивається процес. Психічні стани визначають своєрідність різних психічних процесів, а також ступінь активності психічного життя людини. Розгляньте детально такі види психічних станів як радість, ейфорія, стрес, агресія, гнів, сором, фрустрація, афект та ін. Наведіть приклади (або змодельуйте самостійно) ситуації, які потребують умінь управляти своїми емоційними станами. Окремо зупиніться на понятті «емоційний інтелект».

Зважаючи на те, що соціальний працівник належить до системи професій «людина-людина», варто зупинитись на питанні психологічного здоров'я, емоційного вигорання, професійної деформації, стресостійкості. Зверніть увагу, що особлива напруженість, дефіцит часу, перенавантаженість, високий рівень відповідальності, складність інтелектуальної роботи, велика кількість стресових факторів вимагають багато роботи над собою як особистістю щодо збереження психологічного здоров'я. Підсумовуючи заняття зробіть висновок про те, що

емоційна стійкість та емоційний контроль завжди розглядались як складові розвитку психологічної культури фахівця.

При вивченні питання стосовно соціального та психологічного консультування важливо зосередитися на інтегративному підході, де консультант виступає не лише як експерт із психічного здоров'я, а й як фахівець із соціальної навігації. Рекомендується розпочати з аналізу етичних стандартів та побудови терапевтичного альянсу, оскільки довіра є фундаментом будь-якої допомоги. Особливу увагу слід приділити розмежуванню клінічного та психологічного консультування: перше фокусується на патологіях, тоді як друге – на ресурсах особистості, її адаптації до кризових життєвих обставин та оптимізації соціальних зв'язків. Варто використовувати рольові ігри для моделювання складних ситуацій, таких як робота з опором клієнта або професійне вигорання. Важливим елементом вивчення є також супервізія – аналіз власних емоційних реакцій під час взаємодії, що дозволяє зберегти об'єктивність та забезпечити високу якість соціально-психологічного супроводу.

Запитання для самоконтролю знань

1. Поясніть співвідношення соціального та біологічного в особистості?
2. Які типи темпераменту Вам відомі?
3. Назвіть етапи формування вольового акту.
4. Що таке емоційний інтелект?
5. Чи існують особливості поведінки людини в конфліктних емоційних ситуаціях?
6. Якими є вимоги до соціально-психологічного консультування клієнта?

Практичне заняття 11.

Етика та психологія спілкування соціального працівника

1. Роль комунікативної компетенції в соціальній роботі.
2. Види спілкування. Поняття «емпатійного спілкування».
3. Техніки ведення ефективної комунікації (мистецтво слухання, ведення розмови, постановка запитань та їх види).
4. Візуальна психодіагностика у професійному спілкуванні.
5. Спілкування в ситуаціях тривожності, агресії, стресу.
6. Деформації у спілкуванні: прояви та фактори, що впливають на помилки у сприйнятті.

Ключові терміни та поняття: спілкування, комунікативна компетенція, емпатія, соціальна перцепція, рефлексивне слухання, нерефлексивне слухання, риторика, психічні стани, стрес, тривога, фрустрація, професійна деформація.

Література:

1. Богдан Ж., Серєда Н., Солодовник Т. *Формування комунікативної компетентності студентів закладів вищої освіти: монографія.* Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 262 с.

2. Кубрак О.В. *Етика ділового та повсякденного спілкування. Вид-во: Навчальна книга. 2023. 222 с.*
3. Мельник Ж. В. *Оволодіння комунікативними професійними якостями фахівця соціальної сфери як умова його успішної діяльності. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2019. Вип. 33. С. 58-69.*
4. Підвальна Ю. В. *Особливості комунікативної компетентності соціального працівника як необхідна умова його професійної діяльності. The scientific heritage. 2022. № 83. С. 33-36.*
5. Пентиліук М.І, Маруніч І.І, Гайдаєнко І.В. *Ділове спілкування та культура мовлення. К.: ЦНЛ, 2019.*

Теми рефератів

1. Емоційна складова процесу спілкування. Види соціальних емоцій.
2. Засоби регулювання емоцій та почуттів в роботі соціального працівника.
3. Слухання як провідна якість соціального працівника, її етичні основи.
4. Майстерність спілкування: риторичні прийоми і техніки.
5. Особливості спілкування людей з різними типами психологічної конституції.
6. Комунікативний етикет дистанційної допомоги.
7. Моральні принципи спілкування з колегами в інтересах своїх клієнтів: взаємна повага, довіра, чесність, правдивість, рівність.

Методичні вказівки

Вивчення теми розпочніть з того, що професія соціального працівника немислима без спілкування. Зазначте важливість комунікативної компетенції, визначте та проаналізуйте її складові (вміння встановити і підтримати психологічний контакт з будь-яким учасником спілкування; вміння володіти вербальними і невербальними засобами комунікативного впливу; здатність гнучко змінювати стиль спілкування в конфліктних ситуаціях тощо).

У другому питанні розгляньте різновиди спілкування, дайте їх характеристику, зупиніться на важливості емпатійного спілкування в роботі працівника соціальної сфери.

У третьому питанні відзначте, що спілкування соціального працівника має переважно діалогічний характер, тому надзвичайно важливим є оволодіння технікою мовлення, ведення розмови, постановки запитань, а також мистецтво слухання. Зауважте, що слухання є провідною якістю соціального працівника. Це процес, у ході якого встановлюються зв'язки між людьми, виникає відчуття взаєморозуміння, яке робить ефективним будь-яке спілкування. Для роботи працівника соціальної сфери необхідно виробляти й вдосконалювати майстерність рефлексивного та нерелфлексивного слухання. Поцікавтеся, які існують механізми і техніки таких видів спілкування.

Доповніть свою розповідь вимогами (технікою) щодо постановки запитань, адже, як відомо, точно поставлене запитання є наполовину вирішеною проблемою. Поцікавтеся, які існують техніки правильної постановки запитань,

аргументуйте, як вони можуть бути застосовані у спілкуванні з різними типами клієнтів у соціальній сфері.

Четверте питання передбачає ознайомлення з поняттями «візуальна психодіагностика», «невербальні канали зв'язку», доведення їх важливості у професійному спілкуванні. Відзначте, що візуальна психодіагностика є найкоротшим шляхом для визначення психологічного стану людини, її настрою, відношення до людей, мотивації. Оперативність діагностики досягається застосуванням спостереження за поведінкою індивіда, особливостям його тілесних рухів, мімікою, зовнішнього вигляду. Крім того, важливе значення відіграють сигнали, які отримує соціальний працівник, спостерігаючи за рухом очей, диханням, зміною кольору шкіри (почервоніння або збліднення) тощо. Окремо розгляньте питання техніки і мистецтва красномовства. Тут важливо зупинитися на вербальних та невербальних засобах впливу на аудиторію, енергетиці промови, візуальному та зональному контакті з аудиторією, методах роботи зі «складною» аудиторією, розвитку акторської майстерності промовця тощо.

Окремо приділіть увагу питанню «Спілкування в ситуаціях тривожності, агресії, стресу». Відзначте, що клієнтами соціальних працівників будуть переважно люди, носії тих чи інших проблем, які по різному переносять життєві труднощі, що робитиме спілкування більш важким. Поцікавтеся такими психічними станами людини як тривожність, стрес, агресія, фрустрація. Дайте їм визначення, спробуйте пояснити особливості спілкування з людьми в наведених психічних станах. Підсумуйте тему короткими висновками до кожного питання.

Вивчення питання щодо деформації у професійному спілкуванні має на меті формування навичок усвідомленого сприйняття клієнта, що є важливим для уникнення професійної упередженості та стигматизації. Соціальному працівнику необхідно навчитися розпізнавати прояви комунікативних деформацій, таких як «ефект поблажливості» або «ефект очікування», які можуть призвести до невірної оцінки потреб отримувача послуг. Особливу увагу слід приділити аналізу факторів ризику: професійному вигоранню, перенесенню власного життєвого досвіду на ситуацію клієнта (проекція) та впливу соціальних стереотипів щодо вразливих груп населення.

У процесі консультування важливо враховувати, що помилки у сприйнятті часто виникають через когнітивні фільтри та захисні механізми обох сторін. Фахівець має вчитися відокремлювати емоційні реакції клієнта від реальних обставин справи. Опанування методів нейтралізації деформацій дозволяє забезпечити принцип неупередженості та етичності, що є фундаментом ефективного соціального супроводу та побудови довіри у відносинах «допомоги».

Запитання для самоконтролю знань

1. Назвіть основні принципи спілкування соціального працівника.
2. Дайте визначення поняття «комунікативна компетенція».
3. Який зміст ви вкладаєте в поняття «культура спілкування»?
4. Назвіть методи профілактики стресових ситуацій.

5. Яким чином стрес впливає на професійну діяльність, наведіть приклади.

Практичне заняття 12.

Етика запобігання і подолання конфліктів у роботі соціального працівника

1. Зміст поняття «конфлікт», типологія конфліктів, їх особливості.
2. Причини та джерела конфліктів, їх позитивні і негативні сторони.
3. Етичні засади соціальної роботи в процесі розв'язання конфлікту.
4. Технології попередження конфліктів та методів їх урегулювання. Медіація.

Ключові терміни та поняття: конфлікт, структура конфлікту, конфліктне спілкування, сторони конфлікту, динаміка конфлікту, ескалація конфлікту, конфліктогенний типи особистості, медіація.

Література:

1. *Ізбаши О. О. Медіація та альтернативне вирішення спорів онлайн. Київський часопис права. 2022. № 1. С. 80-85.*
2. *Колот, А. (2023). Вирішення соціально-трудових конфліктів на засадах партнерства та соціальної відповідальності. Економіка та суспільство, (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-14>.*
3. *Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання: практичний посібник [Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусєв, В. І. Давидов, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, О. Г. Цукур] / за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, 2020. 144 с.*
4. *Сушик І.В., Сушик О.Г. Управління конфліктами як компетенція соціального менеджера. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. Том 7 № 1 (13), 2025. С. 120-132. <https://doi.org/10.23939/smeu2025.02.120>*

Теми рефератів

1. Філософія конфлікту в процесі соціальної роботи.
2. Соціальні конфлікти: генезис та способи розв'язання.
3. Міжособистісні конфлікти в роботі соціального працівника.
4. Методи урегулювання конфліктів.
5. Соціальний працівник як медіатор.

Методичні вказівки

Підготовку до заняття розпочніть з того, що конфлікти відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Вивчення особливостей виникнення, протікання та вирішення конфліктів дозволить уникати суперечливих ситуацій не тільки у соціальній сфері, але й у повсякденному житті. Зупиніться на проблемі типології конфліктів, класифікації розмаїття соціальних конфліктів. Поцікавтеся типологією конфліктів (за сферами прояву; за ступенем тривалості та

напруженості; за суб'єктами конфліктної взаємодії; за масштабом; за соціальними наслідками тощо). Окремо зупиніться на такому феномені як моральний конфлікт, проаналізуйте моральні дилеми.

У другому питанні зупиніться на причинах та джерелах конфліктів, дайте їм характеристику. Проаналізуйте поведінку людини в конфліктному стані через призму її психологічної культури та індивідуально-психологічних особливостей. Продемонструйте позитивні та негативні сторони конфлікту, наведіть приклади.

Третє питання «Етичні засади соціальної роботи в процесі розв'язання конфлікту» передбачає зацентрувати увагу на ролі соціального працівника та його вміннях урегулювати конфліктні емоційні стани людей та конфліктні ситуації. Для цього опрацюйте поняття: «стадії конфлікту», «динаміка конфлікту», «ескалація конфлікту», «конфліктне спілкування», «конфліктні емоційні стани».

У наступному питанні віднайдіть матеріал щодо напрацьованих технологій попередження конфліктів та методів їх урегулювання. Відзначте, що під технологіями раціональної та конструктивної поведінки в конфліктах розуміють сукупність засобів психологічної корекції, що спрямовані на забезпечення конструктивної взаємодії учасників конфлікту, на основі самоконтролю їх емоцій. Окремо зупиніться на медіації як способі альтернативного розв'язання конфлікту, особливостях візуалізації та картографії як сихотехнологія вирішення конфліктів у соціальній сфері.

Підсумуйте вивчення теми коротким висновком про роль етики і моралі у попередженні і врегулюванні міжособистісних та соціальних конфліктів.

Запитання для самоконтролю знань

1. Назвіть різновиди соціальних конфліктів та їх причини.
2. Що таке міжособистісний конфлікт? Продемонструйте це на прикладі роботи соціального працівника.
3. У чому суть медіації в соціальній сфері?
4. Назвіть відомі Вам технології врегулювання конфліктних ситуацій.
5. Як можна розуміти поняття «культура ведення конфлікту»?

Практичне заняття 13.

Прийняття етичних рішень у практиці соціальної роботи

1. Характер морально-етичних проблем у соціальній роботі.
2. Етичні дилеми і ціннісні протиріччя в роботі соціального працівника.
3. Загальні підходи до прийняття етичних рішень та методи розв'язання етичних проблем.

Ключові терміни та поняття: етична дилема, моральна дилема, етична невизначеність фахівця, ціннісні протиріччя, методи розв'язання етичних дилем.

Література:

1. Сушик Ірина, Корольчук Катерина. Етичні дилеми і ціннісні протиріччя в роботі соціального працівника. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Луцьк, ЛНТУ, 2022. С. 140-142.
2. Vidya N. Awasthi. *Managerial Decision-Making on Moral Issues and the Effects of Teaching Ethics.* URL: https://www.researchgate.net/publication/5149145_Managerial_Decision-Making_on_Moral_Issues_and_the_Effects_of_Teaching_Ethics
3. Iryna Sushyk, Igor Petryk, Maxim Tkachuk. *Ethical dilemmas in the process of decision-making by a social manager. International Scientific Conference Ensuring sustainable economic development in the context of globalisation challenges : Conference Proceedings (November 1-2, 2024. Kielce, Poland).* Riga, Latvia : Baltija Publishing, s. 79-84.

Теми рефератів

1. Мораль та етичні дилеми людства.
2. Модель етичних критеріїв прийняття складних рішень.
3. Алгоритм прийняття рішень у ситуації етичного конфлікту.
4. Зарубіжний досвід прийняття етичних рішень та розв'язання етичних дилем.

Методичні вказівки

У першому питанні, спираючись на вже вивчені теми, окресліть характер морально-етичних проблем у соціальній роботі. Поясніть такі терміни як «моральна дилема», «ціннісні протиріччя». Наведіть приклади таких дилем у практиці роботи соціального працівника. Відмітьте, де і чому такі проблеми виникають найчастіше.

У другому питанні відзначте, що деонтологія в Україні лише стає на шлях свого розвитку, а тому відчувається нестача нормативних регуляторів діяльності: не відпрацьована система кодексів професійної етики та комісій з розслідування етичних порушень тощо. Не існує жодного офіційного керівництва по роботі з етичними дилемами, а кодекс, вірніше його проект, не містить необхідної інформації. В той час як зарубіжні автори пропонують різні схеми і моделі прийняття етично правильних рішень. Одні вимагають чіткого слідування вимогам професійної етики, задекларованих у спеціальних кодексах; інші базуються на аналізі конкретних випадків з опорою на інтуїцію, власні моральні переконання.

Відзначте, що сьогодні не існує загальноприйнятої класифікації етичних дилем. В залежності від професії різні вчені подають свою класифікацію. Так, американські дослідники К. Поуп та В. Веттер, досліджуючи етичні дилеми у психологічній практиці, виділили 23 групи етичних дилем, кожна з яких стосується різних проблем. Перше місце за частотою звернень посіла проблема конфіденційності. Наступними у переліку деонтологічних ризиків стоять проблеми подвійних стосунків; фінансових зобов'язань; професійної компетентності; виступів на судових засіданнях; оприлюднення результатів досліджень та клінічної практики; непрофесійної поведінки колег; сексуальних

домагань; психологічної оцінки (тестування); інтервенцій з ризикованими наслідками; спотворення психологічних даних на вимогу посадових осіб; обслуговування неплатоспроможних клієнтів; рекламування власної практики; тощо.

Віднайдіть етично неоднозначну ситуацію, коли соціальний працівник постає перед вибором поведінкової стратегії щодо розв'язання етичного конфлікту. Аргументуйте свій варіант розв'язання етичної дилеми, вислухайте аргументи групи. Зробіть підсумки по темі.

Запитання для самоконтролю знань

1. Перелічіть професії, де найбільша ймовірність виникнення етичних проблем. З чим це пов'язано?
2. Що таке «етична дилема»?
3. Назвіть найпоширеніші етичні дилеми в роботі соціального працівника.
4. Чи існує документ (кодекс) щодо роботи з етичними дилемами?

Практичне заняття 14.

Етика та етикет соціальних взаємин в міжкультурному просторі

1. Крос-культурна комунікація як основа взаєморозуміння.
2. Моделі світових культур та національні відмінності крос-культурних комунікацій:
3. Специфіка європейського комунікування (Англія, Франція, Італія, Іспанія).
4. Ділова етика та етикет в Північній Америці (США, Канада).
5. Національний бізнес-етикет в азійських державах (Китай, Японія, арабський світ).

Ключові терміни та поняття: крос-культурна комунікація, національний характер, менталітет, національний стереотип, етнопсихологія, традиціоналізм, моноактивні культури, поліактивні культури, реактивні культури.

Література:

1. *Barile N. Understanding Cultural Differences to Communicate in a Global World. Business Acumen. 2020. URL: <https://catalyst.iabc.com/Articles/understanding-cultural-differences-to-communicate-in-a-global-world>*
2. *Kumar A. Cross Cultural Communication: Meaning, Importance, Barriers. URL: <https://getuplearn.com/blog/cross-cultural-communication/>*
3. *Meyer E. The Cultural Map. Decoding how people think, lead, and get things done across cultures. NewYork, 2015. 278 p*
4. *Патряк О.С. Крос-культурні комунікації у процесі ведення бізнесу. Інформація та соціум. 2021. URL: <https://jias.donnu.edu.ua/article/view/11422>*
5. *Сушик І. В., Сушик О. Г. Кроскультурні комунікаційні бар'єри та академічна мобільність студентства. Актуальні проблеми міжкультурної комунікації: зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції,*

Теми рефератів

1. Етикет як соціокультурний феномен: виникнення та становлення.
2. Вплив культурних кодів і систем табу на міжкультурну взаємодію.
3. Модель культурних вимірів за Річардом Люїсом.
4. Теорія «Культурних вимірів» (модель Гофстеде).

Методичні вказівки

Вивчення теми розпочніть із з'ясування понять «крос-культурна комунікація», «міжкультурна комунікація», «діалог культур», «інтеркультурний діалог», «поліетнічність». Відзначте, що в умовах посилення міжнародних економічних відносин вкрай важливо набути досвід міжкультурної комунікації для забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

Зауважте, що в англійській літературі з питань комунікативістики для означення процесу взаємодії представників різних культур введено два терміни – міжкультурна (Intercultural Communication) і крос-культурна (Cross-Cultural Communication) комунікація. В українських джерелах ці поняття часто не розділяються і є синонімічні, однак між ними існують відмінності. Міжкультурна комунікація – це поняття більш широке і, по суті, включає в себе крос-культурну.

Відзначте, що крос-культурний діалог передбачає спілкування представників різних національностей та культур і покликаний служити основою для взаєморозуміння. Продемонструйте це на мікро та макрорівні. Поміркуйте, що може стати перепорою у налагодженні комунікації між представниками різних культур в організації.

У третьому питанні на прикладі європейських держав (Англія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія та ін.) покажіть норми ділового етикету та спілкування. Поцікавтеся відомими європейськими підприємствами (фірмами) на предмет формування у них корпоративних відносин. З'ясуйте як впливають на взаємини в колективі особливості національного характеру, стереотипи поведінки, етнопсихологія, релігія.

За аналогією з другим питанням розгляньте наступні. Особливості етики та ділового етикету в Північній Америці (США, Канада). Національний бізнес-етикет в азійських державах (Китай, Японія, арабський світ). Зупиніться на специфіці та особливостях національного ділового етикету в Україні.

Запитання для самоконтролю знань

1. Які принципи лежать в основі кластеризації світових ділових культур?
2. Що є предметом вивчення науки етнопсихології? Чи здатна вона сприяти розв'язанню проблем багатонаціонального середовища ділового світу?
3. Чи можна у спілкуванні простежити риси національного характеру? Наведіть приклади.

4. Поміркуйте, яким чином риси національного характеру українців впливають на поведінку та міжнародне спілкування.

Практичне заняття 15.

Етико-деонтологічні вимоги роботи (консультування) різних категорій отримувачів соціальних послуг, клієнтів соціальних служб

1. Соціальна робота з різними групами населення та в різних сферах життєдіяльності суспільства.
2. Деонтологічні вимоги до роботи з різними категоріями населення:
 - соціальна робота з клієнтами різного віку;
 - соціальна робота з представниками проблемних груп;
 - соціальна робота з жінками;
 - соціальна робота з молоддю;
 - соціальна робота з дітьми;
 - соціальна робота з ветеранами/ветеранками;
 - соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО)
 - соціальна робота з людьми з інвалідністю.

Ключові терміни та поняття: деонтологія, соціальна структура населення, групи населення, клієнт.

Література:

1. *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія / В. Поліщук, Н. Горішина, Г. Слозанська та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 221 с.*
2. *Працевлаштування людей з інвалідністю: кращі практики: метод. посіб. / Базиленко А., Таланчук І., Давиденко Г. та ін.; за загальною редакцією А. Базиленко. .: Університет «Україна», 2022. 198 с.*
3. *Сушик І.В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. – Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.*
4. *Хлебик С. Р. Етика соціальної роботи: навчально методичний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 221 с.*

Теми рефератів

1. Типологія клієнтів у соціальній роботі.
2. Зарубіжний досвід соціальної роботи з клієнтами: деонтологічний аспект.
3. Деонтологія роботи з важкими категоріями населення.
4. Гендерні особливості деонтології соціальної роботи.
5. Як деонтологія допомагає фахівцю працювати з категоріями людей, чий спосіб життя суперечить його релігійним чи моральним переконанням?
6. «Межа між співпереживанням та героїзацією»: як зберегти професійну об'єктивність, не знецінюючи подвиг клієнта, але й не дозволяючи статусу

ветерана ставати виправданням для деструктивної поведінки (наприклад, домашнього насильства).

Методичні вказівки

Розпочинаючи вивчення теми наголосіть на тому, що працівники соціальної сфери стають опорою та надають підтримку усім нужденним у непростих життєвих обставинах. Зазначте, що практично в кожній сфері життєдіяльності людина потребує соціального захисту. Діяльність соціального працівника повинна бути спрямована на організацію соціальної роботи, у тому числі шляхом забезпечення психологічних, соціально-педагогічних, юридичних, інформаційних соціально-економічних та соціально-медичних послуг різним категоріям клієнтів.

Майбутній соціальний працівник надаватиме послуги різним категоріями населення. Зазначте, що зважаючи на те, що в останні роки в Україні активно вивчають досвід соціальної роботи зарубіжних країн, наші науковці та спеціалісти соціальної сфери запозичили поняття «клієнт», яке в останнє десятиріччя стало широкоживаним терміном у вітчизняній соціальній роботі.

Друге питання передбачає розгляд деонтологічних вимог до різних категорій населення і відповідно різних клієнтів. Для цього спробуйте окреслити перелік категорій населення, які потребують соціального захисту, поясніть, в чому специфіка підходу до кожної з категорій. Спираючись на пройдений матеріал, а також на міждисциплінарні зв'язки, окресліть спектр знань, які необхідні соціальному працівнику для надання допомоги в кожному окремому випадку. Підсумуйте тему короткими висновками.

Запитання для самоконтролю знань

1. У чому специфіка деонтологічних вимог щодо роботи з різними категоріями населення?
2. Наскільки важливими для соціального працівника є знання психолого-педагогічних наук в роботі з дітьми?
3. Що таке професіограма, які вимоги до професії вона містить?
4. Перелічіть категорії населення, які можуть бути потенційними клієнтами соціального працівника.

IV. Комплексне практичне індивідуальне завдання (КПЗ)

Комплексне практичне індивідуальне завдання з дисципліни «Етика та деонтологія соціального працівника» виконується упродовж семестру. Виконання його є обов'язковою умовою успішного вивчення курсу та отримання позитивної оцінки.

Метою виконання індивідуального завдання є оволодіння навичками пошуку, відбору та опрацювання інформації з означеної теми та її аналізу. Індивідуальне завдання захищається під час семестру у години, виділені для індивідуальної роботи. При виконанні та оформленні індивідуального завдання студент може використовувати наявну базу службової документації із кафедральної лабораторії, законодавчу базу, інтернет-ресурси. Метою виконання КПЗ є розвиток навичок самостійної роботи, систематизація знань, поглиблене вивчення інформаційних систем, узагальнення класифікаційних ознак, закріплення теоретичних знань та практичне застосування знань студента з навчального курсу; при його виконанні та оформленні студент використовує комп'ютерну техніку.

КПЗ оцінюється за 100-бальною шкалою. Виконання КПЗ є одним із обов'язкових складових модулів залікового кредиту.

Теми комплексного практичного індивідуального завдання

1. Вітчизняні етичні стандарти соціальної роботи.
2. Міжнародні етичні стандарти соціальної роботи.
3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України.
4. Специфіка крос культурної взаємодії на прикладі (країна на вибір).
5. Специфіка підготовки кадрів соціальних працівників у країнах світу.
6. Соціально-психологічні особливості гендерної взаємодії у соціальній роботі.
7. Культура філантропії та соціальної відповідальності.
8. Вітчизняні та зарубіжні практики корпоративної філантропії.
9. Етичні дилеми в роботі соціального працівника.
10. Прийняття етичних рішень та методи розв'язання етичних проблем.
11. Професіограма соціального працівника.
12. Зарубіжний досвід соціальної роботи з клієнтами: деонтологічний аспект.
13. Психологічні основи етики та деонтології роботи з клієнтами.
14. Деонтологія роботи з важкими категоріями населення.
15. Гендерні особливості деонтології соціальної роботи.
16. Етичні засади взаємодії соціального працівника та клієнта.
17. Особливості спілкування людей з різними типами психологічної конституції.
18. Деонтологічні вимоги до роботи з клієнтами різного віку.
19. Деонтологічні вимоги до роботи з представниками проблемних груп.
20. Деонтологічні вимоги до роботи з жінками.
21. Деонтологічні вимоги до роботи з молоддю.
22. Деонтологічні вимоги до роботи з дітьми.
23. Деонтологічні вимоги до роботи з людьми з інвалідністю.
24. Деонтологічні вимоги до роботи з самотніми.

25. Деонтологічні вимоги до роботи з дітьми, що постраждали від насильства в сім'ї.
26. Деонтологічні вимоги до роботи з жінками, що постраждали від насильства.
27. Деонтологічні вимоги до роботи з чоловіками, що постраждали від насильства.
28. Деонтологічні вимоги до роботи з людьми, що потрапили в складні життєві обставини.
29. Деонтологічні вимоги до роботи з ветеранами/ветеранками.
30. Деонтологічні вимоги до роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

V. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Підручники та навчальні посібники

1. Богдан Ж., Серета Н., Солодовник Т. Формування комунікативної компетентності студентів закладів вищої освіти : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 262 с.
2. Задорожна-Княгницька Л.В. Управлінська деонтологія. Вид-во: Гельветика. 2020. 248 с.
5. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування. Вид-во: Навчальна книга. 2023. 222 с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання: практичний посібник [Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусев, В. І. Давидов, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, О. Г. Цукур] / за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, 2020. 144 с.
8. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
9. Семигіна, Т. (2025). Етичні стандарти та кодекси у соціальній роботі: міжнародний і національний контекст. *Social Work and Education*, 12 (3), 522–539. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.19>
10. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі: навч.-метод. посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.
11. Сушик І.В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. /Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.
12. Хлебик С. Р. Етика соціальної роботи: навчально методичний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 221 с.

Додаткова література

13. Лизанець А. Г., Феєр О. В., Бондарева М.С. Внутрішні комунікації в системі управління персоналом організації. № 23 (2022). Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». С. 127-132.
14. Лецик, Д., & Мороз, Л. (2021). Соціально-психологічні аспекти управління трудовим потенціалом робітника. *Науковий погляд в майбутнє*, 2(17-02), С. 66–71.
15. Миколок С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Humanitas*. 2023. № 6. С. 31–36.
16. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Visnik Zaporiz'kogo natsional'nogo universitetu. Pedagogicni nauki*. 2020. № 1. С. 266–271.
17. Семигіна, Т. В. Європейська практика підтвердження професійних кваліфікацій на основі неформальної освіти. *Наук. вісник Південноукраїнського нац. педагог. ун-ту імені К. Д. Ушинського*. 2020. Вип. 3 (132). С. 57-65.

18. Семигіна Т. Присвоєння професійних кваліфікацій: інновації та виклики. Theoretical and empirical scientific research: concept and trends: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference (Vol. 1). Oxford-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. С. 87-89.
19. Семигіна Т. Престижність соціальної роботи як соціально сконструйований феномен: огляд підходів та практик. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень. Чернігів, 2025. С. 129–138.
20. Семигіна Т. (2025). Сприяючи змінам: дослідження в соціальній роботі. Таллінн: Teadmus. <https://www.researchgate.net/publication/387690845>
21. Стельмах О. Чинники професійного вигорання особистості. Молодь і ринок. 2022. № 5/203.
22. Палатна, Д. & Семигіна, Т. (2024). Згуртування громади: соціальний вимір. Tallinn: Teadmus. <https://www.researchgate.net/publication/379929873>
23. Семигіна, Т. & Столярик, О. (2025). Нове обличчя соціальної роботи: Сучасні теорії та підходи. Таллінн: Teadmus. <https://www.researchgate.net/publication/393631750>
24. Семигіна, Т. (2025). Етичні стандарти та кодекси у соціальній роботі: міжнародний і національний контекст. Social Work and Education, 12(3), 522–539. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.19>
25. Семигіна Т.В. (2026) Глобальні стандарти підготовки соціальних працівників як ідеалістичне бачення розвитку освіти із соціальної роботи. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 75-84. DOI: <https://doi.org/10.36074/rodmmrffsn.ed-1.07>
26. Сушик І.В., Сушик О.Г. Управління конфліктами як компетенція соціального менеджера. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. Том 7 № 1 (13), 2025. С. 120-132. <https://doi.org/10.23939/smeu2025.02.120>
27. Сушик І. В., О. Г. Сушик. Морально-психологічний та психоемоційний стан організації як показник якості менеджменту. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2021. Том 3. Номер 2. С. 106-120. <https://science.lpnu.ua/uk/smeu/vsi-vypusky/vypusk-3-nomer-2-2021>
28. Сушик І., Сушик О. Відновлення психоемоційного здоров'я працівників організації в пан/епідемічних умовах COVID-19. Психологічні умови благополуччя персоналу організацій: тези II Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 жовтня 2021 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. С. 78-80.
29. Сушик І.В. Емоційна грамотність та емоційна компетентність особистості фахівця соціальної сфери. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (13 – 14 березня 2020 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 115-118.

30. Сушик І.В., Сушик О.Г. Інформаційна (цифрова) культура як складова компетентності працівника соціальної сфери. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12 – 13 березня 2021 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 187-189.
31. Сушик І.В., Сушик О.Г. Ціннісно-нормативна модель особистості соціального менеджера. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 березня 2023 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. С. 103-111.
32. Сушик І. В., Оришин Надія. Міжнародні етичні кодекси в роботі соціального працівника. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Луцьк, ЛНТУ, 2022. С. 28-32.
33. Сушик Ірина, Корольчук Катерина. Етичні дилеми і ціннісні протиріччя в роботі соціального працівника. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Луцьк, ЛНТУ, 2022. С. 140-142.
34. Iryna Sushyk, Igor Petryk, Maxim Tkachuk. Ethical dilemmas in the process of decision-making by a social manager. *International Scientific Conference Ensuring sustainable economic development in the context of globalisation challenges : Conference Proceedings* (November 1-2, 2024. Kielce, Poland). Riga, Latvia : Baltija Publishing, s. 79-84. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-495-5-19>
35. Теоретичні основи забезпечення якості прийняття управлінських рішень в умовах європейської інтеграції : монографія / [М. М. Новікова, Н. О. Кондратенко, М. В. Боровик та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2020. 335 с.
36. Яценко Л. В., Перхайло Н. А. Гендерні особливості професійного вигорання фахівців із соціальної роботи. Габітус. 2021. Вип. 25. С. 27–31.

Іноземні видання

37. Global Social Work Statement of ethical principles Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.
38. Frederic G. Reamer The Trolley Problem and the Nature of Intention: Implications for Social Work Ethics, *The Journal of Social Work Values and Ethics*, Volume 18, Number 2 (2021) Copyright 2021, IFSW.
39. Kaarina Mönkkönen, Marja Silén-Lipponen, Taru Kekoni. Interprofessional Understanding of Ethical Dilemmas: Learning Experiences Of Simulation Learning in Social Welfare and Health Care Education / *The Journal of Social Work Values and Ethics*, Volume 18, Number 2 (2021) Copyright 2021, IFSW. 7-Interprofessional-Understanding-of-Ethical-Dilemmas-JSWVE-18-2-2021.pdf 29
40. Rory Truell. Expanding our Understanding of Social Work Values and Ethics: News from International Federation of Social Workers Rory Truell / *The Journal of Social Work Values and Ethics*, Volume 18, Number 2 (2021) Copyright 2021,

- IFSW. 3-Expanding-our-Understanding-of-Social-Work-Values-and-Ethics-JSWVE18-2-2021.pdf
41. The International Journal of Social Work Values and Ethics <https://jswve.org/> 7. Frederick G. Reimer. Ethics and Risk Management in Online and Distance Social Work© 2021, 90 pages
 42. Global Social Work Statement of ethical principles Global-Social-Work-Statement-ofEthical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.
 43. Frederic G. Reamer The Trolley Problem and the Nature of Intention: Implications for Social Work Ethics, The Journal of Social Work Values and Ethics, Volume 18, Number 2 (2021) Copyright 2021, IFSW. 9-The-Trolley-Problem-and-the-Nature-of-Intention-JSWVE-18-2-2021.pdf
 44. Rory Truell. Expanding our Understanding of Social Work Values and Ethics: News from International Federation of Social Workers Rory Truell / The Journal of Social Work Values and Ethics, Volume 18, Number 2 (2021) Copyright 2021, IFSW. 3-Expanding-our-Understanding-of-Social-Work-Values-and-Ethics-JSWVE18-2-2021.pdf
 45. Vidya N. Awasthi. Managerial Decision-Making on Moral Issues and the Effects of Teaching Ethics. URL: https://www.researchgate.net/publication/5149145_Managerial_Decision-Making_on_Moral_Issues_and_the_Effects_of_Teaching_Ethics
 46. Jacob Dahl Rendtorff. Risk Management, Banality of Evil and Moral Blindness in Organizations and Corporations. URL: https://www.researchgate.net/publication/302004861_Risk_Management_Banality_of_Evil_and_Moral_Blindness_in_Organizations_and_Corporations
 47. Yaroslava Martyniuk, Valentyn Visyn, Oksana Maiboroda, Olena Haponchuk, Oksana Silvestrova, Iryna Sushyk. Communication Strategies in the Social Sphere: Tactics and Information and Communication Technologies. Journal of Information Systems Engineering and Management. Vol. 10 No. 2s (2025). S. 317 – 327. URL: <https://jisem-journal.com/index.php/journal/article/view/320>
 48. Mialkovska, L., Cherneta, S., Sushyk, I., Martyniuk, Ya., Maiboroda, O., Savchuk, N. (2023). Information, Digital, and Socio-Psychological Technologies in the Training of Specialists in the Social Spher. Studies in Media and Communication, 2023, 11(7), pp. 297–312. (Scopus)/ URL: <https://doi.org/10.11114/smc.v11i7.6502>

Інформаційні ресурси (нормативна база, джерела Інтернет, адреси бібліотек тощо)

49. Етика та деонтологія соціального працівника. Електронний освітній портал ЛНТУ. <http://mdl.lntu.edu.ua/course/view.php?id=2223> (код доступу в корпоративній пошті студента)
50. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2493/Semigina_etychnyy_kodeks_spetsialisti_v.pdf?sequence=1&isAllowed=y
51. Етичний кодекс фандрайзерів. К.: Інститут Професійного Фандрайзингу. URL: <http://fundraiser.org.ua/pro/dokumenty-ipf/etychnyj-kodeks-fandrajzeriv/>

52. Декларація принципів толерантності. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/9456/1/опорний%20конспект%20лекцій.pdf>
53. Global Social Work Statement of Ethical Principles /IASSW, 2018. URL: <https://www.iasw-aiets>
54. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
55. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний менеджер»: затв. наказом Міністерства соцполітики № 261 від 10.02.2021 р. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/294-social_nij_menedzer.pdf
56. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний працівник» (допоміжний персонал): затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінсоцполітики) № 1149 від 18.06.2020 р. URL: [file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/1149%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/1149%20(1).pdf)
57. Соціальні послуги в громаді: новели законодавства URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Sotsialni-poslugy-v-gromad.pdf>
58. The Code of Ethics for Social Work/ British Association of Social Workers. 2012. URL: http://cdn.basw.co.uk/upload/basw_1123_15-7.pdf
59. Міжнародний науковий журнал (Україна-Литва) «Social Welfare: Interdisciplinary Approach» («Соціальне благополуччя: міждисциплінарний підхід») http://uu.edu.ua/social_welfare_interdisciplinary_approach

VI. Орієнтовний перелік питань до іспиту/заліку

1. Етика як наука про мораль. Особливості функціонування моралі.
2. Сутність та структура моралі.
3. Соціальні функції моралі.
4. Етика в системі філософсько-гуманітарного знання.
5. Основні завдання етики в сучасних умовах.
6. Історія розвитку етичних знань
7. Мораль у первісному суспільстві.
8. Особливості моралі в Стародавній Греції та Римі.
9. Мораль доби Середньовіччя.
10. Трагування моралі в епоху Відродження та Нового часу.
11. Мораль в етичних концепціях XIX – XX століть.
12. Загальна характеристика етичних категорій.
13. Специфіка категорій сенс життя, щастя, моральний ідеал.
14. Благо як вища соціальна цінність.
15. Справедливість та рівність як категорії етики.
16. Найважливіші категорії етики соціальної роботи.
17. Совість як категорія професійної етики.
18. Поняття та зміст професійної етики, її види та функції.
19. Поняття місії соціального працівника та професійного призначення.
20. Основні принципи роботи соціального працівника
21. Міжнародні та вітчизняні принципи етики соціальної роботи.
22. Професійно-етичний кодекс соціального працівника та його функції.
23. Толерантність у діяльності соціального працівника. «Декларація принципів толерантності».
24. Професійні цінності та якості соціального працівника.
25. Моральний імператив роботи соціального працівника.
26. Ціннісні орієнтації соціального працівника.
27. Моральне виховання як складова етичної свідомості.
28. Історичні корені й традиції благодійництва у світі.
29. Благодійна діяльність в Україні.
30. Етика меценатства.
31. Етика та зміст філантропії.
32. Етика фандрейзингу та соціального лідерства.
33. Деонтологія у соціальній роботі.
34. Професійний обов'язок та професійна повинність (зобов'язання).
35. Поняття відповідальності та професійних меж соціального працівника.
36. Професіограма та психограма професії соціального працівника.
37. Соціально-психологічні основи роботи соціального працівника.
38. Психофізіологічні особливості особистості (темперамент, характер).
39. Емоційно-вольові процеси і стани в роботі соціального працівника.
40. Емоційний інтелект в роботі соціального працівника.
41. Психологічна саморегуляція та самоконтроль в роботі соціального працівника.
42. Слухання як провідна якість соціального працівника, її етичні основи.

43. Етика та психологія спілкування соціального працівника.
44. Роль комунікативної компетенції в соціальній роботі.
45. Емпатійне спілкування.
46. Візуальна психодіагностика у професійному спілкуванні.
47. Етика запобігання і подолання конфліктів у роботі соціального працівника
48. Етичні засади соціальної роботи в процесі розв'язання конфлікту.
49. Технології попередження конфліктів та методів їх урегулювання.
50. Медіація як технологія розв'язання конфлікту у соціальній сфері.
51. Прийняття етичних рішень у практиці соціальної роботи.
52. Характер морально-етичних проблем у соціальній роботі.
53. Етичні дилеми і ціннісні протиріччя в роботі соціального працівника.
54. Методи розв'язання етичних проблем.
55. Етикет соціального працівника.
56. Етикет ділового спілкування (розмова по телефону, вислуховування клієнта, надання консультацій тощо).
57. Правила етикету у невербальній комунікації.
58. Етикет у співпраці з іноземними партнерами.
59. Деонтологічні вимоги до роботи з різними категоріями населення.
60. Психологічні основи етики та деонтології роботи з клієнтами.

Етика та деонтологія соціального працівника [Текст] : Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми – «Соціальне забезпечення» галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення спеціальності – І10 Соціальна робота і консультування денної та заочної форм навчання/ уклад. І.В. Сушик. Луцьк : ЛНТУ, 2026. 44 с.

Комп'ютерний набір та верстка: І. В. Сушик

Редактор: І. В. Сушик

Підп. до друку «__» _____ 2026 р. Формат 60x84/16. Папір офс.
Формат А4. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 2,8
Тираж 50 прим.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ ЛНТУ